

Cestování Čechů na jihoslovanské pobřeží ve dvacátých letech 20. století

JIŘÍ ŠOUKAL* – SILVIE VANČUROVÁ**

The Travel Habits of Czechs to the Yugoslavian Coast in the 1920s

Abstract: This article centres around the Czechoslovakian perception of holiday travel to Yugoslavia in the 1920s with particular attention to the typology of Czech tourists. It has been shown that travel to Yugoslavia was very popular among the middle classes who had enough time and money. The wealthier classes preferred France. The main selling points travel agents and hotel owners used to promote travel to Yugoslavia were affordability, service targeted to Czechs and Pan-slavism. The idea of a mutual Slavonic tradition had been in existence since the 19th century. Evidence would seem to show that the most significant factor for repeat travel was affordability. Conservative Czech tourists remained loyal guests of Yugoslavia during the 1920s and 1930s.

Keywords: typology of Czechoslovak tourists in Yugoslavia, pan-slavism, Czech hotels, Czechoslovak-Yugoslav relationships

DOI: 10.14712/23363525.2014.3

Úvod

Problematika českých hotelů na Jadranském pobřeží a výjezdů českých turistů do oblasti dnešního Slovinska a Chorvatska není zcela nová. Je ostatně dostatečně známo, že čeští podnikatelé se již před první světovou válkou soustředili na vybudování celé řady českých hotelů na Jadranském pobřeží, které by se orientovaly na českou klientelu. Češi tak pozvolna objevovali některé lokality, zvláště Grado (Itálie), Crikvenici, Bašku, ostrov Rab nebo ještě jižněji Dubrovnik a jeho okolí [*Bergmanová 2010; Štemberk 2009: 251–258*].

Tyto aktivity však přerušila 1. světová válka a cestovní ruch směřující do jihoslovanských zemí se obnovil až ve dvacátých letech 20. století za nových mezinárodních i hospodářských podmínek jak československého, tak i jihoslovanského prostředí. Tentokrát se ale návštěva slunné Adrie stala doslova masovým jevem, neboť každé léto od května do září přijížděly tisíce návštěvníků z Německa, Československa, Rakouska, ze samotné Jugoslávie a dalších zemí, aby strávily své volné chvíle u Jadranského moře. Nových hotelů, penzionů, lázní a vil přibývalo geometrickou řadou a počáteční chaotické poměry se brzy začaly konsolidovat. Ve vlně zakládání nových hotelů nechyběli ani čeští podnikatelé,

* Mgr. Jiří Šoukal, Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK v Praze, nám. Jana Palacha 2, Praha 1, 116 38. E-mail: soukaljiri@seznam.cz; archiv@amu.cz.

** Mgr. Silvie Vančurová, Ústav českých dějin FF UK v Praze, nám. Jana Palacha 2, Praha 1, 116 38. E-mail: sisamaria@seznam.cz.

kteří pohotově využívali různých požadavků českých zájemců o moře a profitovali z jejich návštěv. Někteří navazovali na své předválečné projekty, jiní se do Jugoslávie dostávali až nyní. Podle některých údajů se dokonce v polovině dvacátých let nacházely největší hotely na horním Jadranu v rukách Čechoslováků [Českoslovenští hosté 1927: 12]. Celá řada cestovních kanceláří se zaměřila na zprostředkovávání zájezdů do Jugoslávie. Fenomén navštěvování meziválečné Jugoslávie v poslední době začala reflektovat též historiografie, a to jak česká [Štemberk 2009; Formánková 2007: 24–27; Krejčí 2009: 272–289; Štemberk – Jakubec 2009: 251–271; Štemberk 2012: 83–114; Chrudina 2003; Bergmanová 2010; Rychlík 2007], tak i slovinská [Klabjan 2007; Kavrečić – Klabjan 2010: 175–206; Kavrečić 2009: 113–128; Kavrečić – Klabjan 2007: 91–102] a chorvatská [Vukonić 2005; Agačić 2000; Šubić 2008; Urlíć 2008, Letica 1990, Šale 2004].¹

Ve společné práci se zabýváme vnímáním českých hotelů v jihoslovanském prostředí z hlediska české společnosti a vůbec fenoménem cestování Čechů k moři do této oblasti. Největší pozornost nesměřuje k samotnému cestování nebo způsobu trávení dovolené, ale k reflexi těchto dovolených a propagaci typicky českých hotelů. Hlavní těžiště příspěvku tvoří především dvacátá léta 20. století s mírnými přesahy do dřívějšího i pozdějšího období. Nedílnou součástí této studie je rovněž typologizace nejčastějších československých návštěvníků Jadranu.

V předloženém textu poněkud kolísá užití pojmu „Češi“, „český“ a „československý“. Dobová propagace velmi často používala termíny „český hotel“, „česká kuchyně“ atd., z čehož logicky vyplynulo i časté použití adjektiva „český“ a v závislosti na tom také označení turistů jako „Češi“. Propagace ostatně primárně směřovala na Čechy a v češtině, a tím víceméně ignorovala ostatní národy Československé republiky (Němce, Maďary, Poláky). Složitěji se problém jeví v kontextu tehdejší státotvorné ideje „československého národa“ tvořeného Čechy a Slováky. Navíc se domníváme, že v širším kontextu se jedná o záležitost československého cestovního ruchu, tedy cestovního ruchu státu jménem Československo. Proto v takových případech, kdy se daná věc vztahuje na obyvatelstvo Československa jako na celek nebo na stát, případně není možno přesnějšího určení, operujeme s pojmem „československý“. Vzhledem k tomu, že se věnujeme vnímání českých hotelů a české reflexe, neváháme ve větší míře užívat termíny „Češi“ nebo „český“.

Jugoslávie po roce 1918

První světová válka ve svých důsledcích výrazně proměnila poměry v Evropě a tyto změny se nevyhnuly ani jihoslovanským národům, kterým se v chaotických podmínkách těsně po skončení války v roce 1918 podařilo ustanovit zcela nový společný jihoslovanský stát – Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (SHS). V dobových dokumentech československé provenience se však velice často objevovalo označení Jugoslávie nebo Jihoslávie. K oficiálnímu přejmenování na Jugoslávii ovšem došlo až v roce 1929.

S Československem měla Jugoslávie bohaté hospodářské i kulturní styky. Vznikla například Československo-jihoslovanská liga, která si kladla za cíl šířit navzájem

¹ Chorvatská historiografie přirozeně reflektuje fenomén cestování k moři ještě v mnohem větší míře, zdaleka však všechna literatura není přístupná v České republice. Dostupné jsou v ČR pouze první dvě připomínané publikace [Vukonić 2005; Agačić 2000], ostatní jsou uloženy v Národní a univerzitní knihovně v Záhřebu.

vědomosti o obou státech a kulturně i hospodářsky je sblížovat. Oboustranně se družila i další sdružení, například Sokolové. Vřelý vztahy posilovalo politické spojenectví,² slovanská vzájemnost a také zájem Čechoslováků o cestování do Jugoslávie. Jugoslávie nabízela horskou turistiku v Alpách, především však moře. Po roce 1918 se sice českým turistům otevřely slovenské Tatry, takže zájem o slovinské Alpy poněkud opadl, ale moře představovalo pro obyvatele Československa stále velké lákadlo. Zájem o jihoslovanské moře se zvyšoval i navzdory složitým hospodářským a politickým problémům země.

Hospodářská situace SHS byla od počátku velice složitá a země se po válečném běsnění obnovovala jen velmi pomalu. Jugoslávský trh zaplavilo především italské zboží, hodnota dináru se pohybovala na slabé úrovni [*Archiv ČNB – NBČ/1721-1 Situace na zdejších peněžním trhu 1921*]. Cestovní ruch začal fungovat ve větší míře až od roku 1921, kdy se hostům mimo jiné znovuotevřel český hotel Baška a svoji činnost zahájil další český hotel Kupari-Srebrno nedaleko Dubrovníku, neboť mezinárodní vztahy byly po roce 1918 charakteristické tím, že nedošlo k obnovení volného cestování mezi státy, jež bylo před rokem 1914 zcela běžné. Jednotlivé státy dbaly na celní kontrolu a snažily se regulovat cestování do zahraničí. Podobné restriktce se objevily i mezi Jugoslávií a Československem [*Rychlík 2007: 12–25*]. Zatímco před rokem 1914 čeští turisté navštěvovali slovinské Alpy a jihoslovanské moře v rámci společného státu, rozpadem Rakouska-Uherska a vytvořením nových politických celků se návštěva stejných destinací značně zkomplikovala. Potíže nepředstavovaly jenom hranice, ale i rozdílná měna. Teprve v únoru 1922 rozhodla ministerská rada Království SHS oprávnit Národní banku československou k uzavření dohody s jugoslávskými bankami za účelem spolupráce v obchodu s devizami a valutami [*Archiv ČNB – NBČ/1721-1 korespondence 1922*]. Povolen byl nákup valuty pouze do tří tisíc korun (na rodinu pět tisíc) za předpokladu, že se dotyčný prokáže potvrzením o pronájmu pokoje za účelem cesty na zotavenou [*Sedláček 1923: 12–13*]. Na návštěvníky Jugoslávie se navíc vztahovalo nařízení jugoslávské vlády, podle něhož museli mít povolení na vývoz cizí měny z Jugoslávie. Turisté a cestující do Jugoslávie si měli nechat na celnících potvrdit do pasu tzv. efektivní valuty (například československé koruny), které pak mohli i zpětně vyvést. Pokud tak neučinili, stávalo se, že jim měnu při opuštění Království SHS celníci zabavovali, což však bylo celkem obvyklé i na hranicích jiných států [*Archiv ČNB – NBČ/1721-1 korespondence 1924*].

Jihoslované si záhy začali uvědomovat obrovský význam cestovního ruchu pro ekonomiku státu, takže od poloviny dvacátých let neváhali poskytnout letním návštěvníkům slevy v železniční dopravě, pokud návštěvníci prokázali, že v zemi strávili nejméně čtrnáct dní v některém z místních hotelů nebo v lázních [*Archiv ČNB – NBČ/1721-1 řádná obchodní zpráva, květen 1925*]. Místní obyvatelstvo se doslova vrhlo na výstavbu nových lázeňských zařízení a úpravu infrastruktury, aby si zajistilo věrnost hostů a přilákalo nové. Pomoc poskytli českoslovenští podnikatelé, kteří však zároveň pro místní představovali silnou konkurenci [*Fantov 1929: 36*]. Není od věci připomenout, že vztahy Jihoslovánů k Čechoslovákům nebyly vždy ideální. Občas se vůči nim objevovaly i poměrně ostré

² V letech 1920–1921 vytvořilo SHS společně s Československem a Rumunskem tzv. Malou dohodu, která si dala za cíl čelit maďarským snahám o revizi trianonského míru a zamezit případné obnově Uherska. Přes různé peripetie a oslabování vzájemných vztahů spolupráce zemí Malé dohody trvala až do roku 1939, kdy ji ukončila složitá mezinárodní situace. K Malé dohodě srov. [*Sládek 2000*].

výpady související s neutěšenou hospodářskou situací, rámcově však lze považovat vztahy obou národů v každodenní rovině za velmi dobré a vřelé.³

Český turista na Jadranu

Dovolená na Jadranu předpokládala nejen nutné finanční prostředky, ale také dostatek volného času, kterým v období Rakouska-Uherska disponovala jen určitá část obyvatelstva. Obě kritéria splňovaly především rodiny vyšších státních úředníků, dobře postavených příslušníků svobodných povolání (mezi nimi zvláště univerzitních profesorů) nebo relativně úspěšných podnikatelů. Po vzniku Československé republiky se zájem o návštěvu jihoslovenského pobřeží dramaticky zvýšil a na jihoslovenské pobřeží začaly jezdit také rodiny z nižších sociálních vrstev.

Především je třeba připomenout, že jihoslovenskou riviéru s oblibou navštěvovala celá řada známých a populárních osobností, které zároveň svou návštěvou dělaly jednotlivým hotelům nebo oblastem reklamu. Pro takové osoby návštěva moře nepředstavovala vzhledem k jejich postavení žádný problém, ať už se jednalo o politiky, známé literáty, později i populární herce. Tak si například dlouholetý předseda agrární strany a předseda vlády Antonín Švehla oblíbil Kupari, do Bašky zase jezdila spisovatelka Růžena Svobodová a spisovatel a novinář František Xaver Šalda [*Formánková 2007: 24–27*]. Z dalších významných literátů se u jihoslovenského moře objevil rovněž známý básník a senátor Národní demokracie Viktor Dyk (1877–1931), který však při koupání v Jaderském moři na ostrově Lopud dostal mrtvici a zemřel [*Strakatý 1931: 461*]. Do penzionu Mlini nedaleko Dubrovníku zase zavítal Josef Šamalík, dlouholetý poslanec Československé strany lidové [*Čagaš-Dřevohostický 1926: 110*]. V pozdější době lze mezi relativně movité a známé osobnosti zařadit třeba herečku Hanu Vítovou nebo předsedu vlády Františka Udržala [*Klíma 1931: 302–305*]. Je však evidentní, že se stále ještě nejednalo o příslušníky nejmajetnějších vrstev, kteří se pohybovali v průmyslových a bankovních kruzích. Ti většinou trávili dovolené na Francouzské riviéře, což bylo dáno nejenom větším komfortem francouzských hotelů, ale i prestiží takového pobytu. Jistou roli mohl hrát i fakt, že významnou část českých zámožných rodin tvořilo německy hovořící obyvatelstvo, jež neslyšelo na reklamní výzvy spojené se slovenskou vzájemností, jak o tom bude pojednáno níže. Nijak zvlášť se na Jadranu neobjevovali ani představitelé bývalých aristokratických rodin.

Jadranské pobřeží se tak ve sledované době nestalo dostatečně populárním sídlem nejzámožnějších vrstev, protože požadovaný komfort jim nabízel jen několik málo míst. Naopak středním majetným vrstvám svou cenovou dostupností vyhovovalo, a proto se jihoslovenské pobřeží stalo útočištěm především lépe situovaných vrstev s převahou úřednictva. Pro ty nebyl problém uspořít na delší rodinnou dovolenou potřebné finance i volný čas. Antonín Beringer, pracovník ministerstva školství, překladatel a tajemník

³ V obou citovaných případech se jihoslovenská nenávisť k Čechoslovákům odvíjela od horšící se hospodářské situace na začátku 20. let. „Skoro se tu srážíme se závistí, když se pozná Čech pro nezaviněné námi stoupání koruny. Veliká část však konstatuje, důsledek rozumu od začátku státu – a má úctu tím větší, čím více poznávají poměry české a volají učít, učit se musíme, abychom aspoň do budoucna vystříhali se chyb“ [*JAS 1922: 1*]. V souvislosti s poklesem dináru na začátku roku 1923 na curyšské burze se například v chorvatském časopise *Obzor* objevilo poměrně nenávislivé tvrzení, „že Češi jsou slovenskými židy přicházející do Jihoslávie pod rouškou slovenského bratrství s úmyslem, aby Jihoslavy hospodářsky vykořisťovali a ochuzovali“ [*Archiv ČNB – NBC/1721-1- korespondence 1923*].

Československo-jihoslovenské ligy, charakterizoval návštěvníky Jadranu z Československa tím, že jsou zvyklí ve vlaku jezdit III. třídou. Tento způsob cestování ostatně nabízela též řada cestovních kanceláří. Podle Beringera se jednalo velmi často o lidi, kteří si mohli dovolit pouze tři až čtyřtýdenní dovolenou. Sám Beringerrazil názor, že by jihoslovenské moře mělo zůstat i v budoucnu „mořem našich středních majetných vrstev a (aby Jadran – pozn. autorů) hleděl se přizpůsobiti jejich požadavkům“ [*Beringer 1926: 65–68*].

Čtyřtýdenní typická dovolená pro českého návštěvníka Jugoslávie⁴ odpovídala délce dovolené, kterou disponovali pražští obecní úředníci na služebních místech sedmé, šesté, páté a čtvrté platové stupnice. Úředníci třetí platové stupnice měli týdnů pět, úředníci z první a druhé platové stupnice dokonce šest. Jestliže si úředníci páté a čtvrté platové stupnice mohli vydělat něco mezi 2225 Kč a 3900 Kč měsíčně při ročním výchovném na jedno dítě, byli schopni našetřit si na tři až čtyřtýdenní dovolenou u moře [*Pravidla 1927: 9–16*], která je i s cestou pro tři osoby stála zhruba jeden měsíční plat [*Čagaš-Dřevohostický 1926: 9*]. Úředníků těchto platových tříd nebylo málo a tvořili zřejmě nejsilnější složku československých turistů na Jadran. Mezi takové tak patřili například různí radové [*Hansa 1930: 224*], sekční šéfové na ministerstvech nebo kontrolori [*Čagaš-Dřevohostický 1926: 104*]. Zřízenci a kancelářští pracovníci měli podle svého postavení právo na osm až osmnáct dní dovolené, jejich platy však rozhodně nedosahovaly těch úřednických a nemohli si tedy vyjždět k moři pravidelně [*Pravidla 1927: 17–20, 55–58*]. Dělníkům výše platů ani rozsah dovolené ve větší míře nedovolovaly Jadran navštívit, přestože se mezi nimi nepochybně jistě výjimky našly [*Reif 1928*].

Soukromé úřednictvo se nacházelo v jiné situaci než úřednictvo státní nebo magistrátní, bylo totiž závislé na dohodě se zaměstnavatelem, který nemusel mít pro dostatečně dlouhou dovolenou i odpovídající plat pochopení. Mezi soukromým úřednictvem měli již před rokem 1914 lepší penzi bankovní úředníci [*Vondráček 1978: 146*]. Z bankovního sektoru se u jihoslovenského moře objevovali různí ředitelé filiálek apod., z dalších profesí nechyběli ani disponenti a prokuristé [*Čagaš-Dřevohostický 1926: 100, 102, 105*].

Zvláštní kategorií představovali středoškolská profesori, patřící rovněž mezi státní úředníky, kteří měli pravidelně o velkých letních prázdninách dostatek volného času, přičemž někteří z nich považovali za vhodné si zaznamenávat postřehy o svých cestách a vydat je knižně.⁵ Jihoslovenské moře bylo dobře dostupné i pro lékaře, právníky a univerzitní profesory, kteří ho navštěvovali již před rokem 1914. Bylo charakteristické, že český turista v cizině příliš nerozhazoval, a jak z některých dobových postřehů vyplývá, mívali čeští turisté průměrně 70 dinárů na den [*České slovo XV 1923: 2*]. Československý turista nejčastěji navštívil cílovou destinaci, kde pobyl celou dobu, což značilo jistý konzervativismus [*Československo-jihoslovenská revue 2: 357–358*]. Cestování zemí z místa na místa se objevovalo spíše u mladších lidí, kteří chtěli poznat ze země co nejvíce [*Odložilík 2002: 63–66*].

Specifickou skupinu návštěvníků jadranského pobřeží tvořili čeští skauti, kteří cestovali k moři se stany a vlastní kuchyní. Skauti si takový pobyt u moře velmi chválili, zvláště když jim v Budvě u Kotoru místní Lázeňské družstvo dávalo místo k táboření [*Sedláček 1923: 6–9*]. Vesměs se jednalo o tábory několika navzájem známých rodin vyznávajících skautský

⁴ Potvrzuje se to i v dalších pramenech [*srov. Československo-jihoslovenská revue 2: 357–358*].

⁵ Mezi takové se řadil například středoškolský profesor Josef Simon (1882–1966), který působil v Prostějově [*Simon 1931*].

způsob života, nebo i tábory skautů, kteří pravidelně pobývali v Bašce, ale objevovali se i na Hvaru, v Podgoře, v Orebiči a Pelješci. Mezi další skautské destinace patřily Lapad, Mlini či Srebrno u Dubrovníku. Tyto rodiny si zaplatily cestu, ale vydaly jen minimální peníze za samotný pobyt a jídlo [Štorch 1924: 62–66]. V meziválečném Československu existovalo hned několik skautských sdružení, z nichž některá se politicky profilovala, jiná zůstávala politicky neutrální [Svojsík 1931: 612–616]. Do Jugoslávie mířili například skauti socialisté [*Do přírody!* 1922], které založila Československá strana socialistická (národní socialisti) orientovaná na učitele, drobné živnostníky a nižší úřednictvo [Svojsík 1931: 612–616]. Velká část skautských vedoucích pocházela pravděpodobně z řad učitelů, mladí skauti bývali vesměs studenti z různých sociálních prostředí.⁶ Učitelé však navštěvovali i hotely a vily a řadili se tak mezi běžné návštěvníky, příslušníky středních vrstev [Cagaš-Dřevohostický 1926: 5, 98]. K moři vyráželi i studenti mimo skautské hnutí a bez rodin, například v roce 1925 se mluvilo přímo o studentské kolonii na ostrovu Pag. Studenti, mezi nimiž převažovali právě studenti českoslovenští, se ubytovali v místní škole [Vukonić 2005: 114].

Navštěvování jihoslovanského moře nebylo lokální záležitostí, mířili sem nejen obyvatelé Prahy nebo Brna, ale i středních a menších českých a moravských měst, například Plzně, Českých Budějovic, Vysokého Mýta, Prostějova, Benešova, Kralup nad Vltavou, Bystré u Poličky apod. [Klabjan 2007: 183; Cagaš-Dřevohostický 1926: 98–115]. Venkovské obyvatelstvo se v letních měsících soustředilo na žně, takže v této skupině letní dovolená daleko od domova nepřicházela v úvahu, mnohým to nedovolovala ani jejich finanční situace. Obtížněji se dá určit, jak časté byly návštěvy československých občanů z jazykově německých území, rozhodně však lze říct, že patřili mezi československými návštěvníky k menšině. Slabší zastoupení měli také Slováci.

Vnímání cestování do Jugoslávie

Nejznámějším z českých hotelů byl bezpochyby hotel v Bašce, jež na ostrově Krk zbudoval Emil Geistlich, ředitel pražské knihtiskárny Politika. Chorvatsko-české mořské lázně založil v červnu 1910 a o rok později otevřel český hotel Baška. Hotel vycházel z ideje „z hotelu rovnou do moře“, a jeho součástí byly rovněž terasa a restaurace [Štemberk 2009: 252–254; Formánková 2007: 24–27].

Za dob Rakouska-Uherska se propagace letní dovolené na slovanském jihu vcelku monotónně točila okolo zdůrazňování slovanské vzájemnosti, kterou doplňovaly ekonomické argumenty, jež měly na české zájemce o návštěvu Jadranského pobřeží nepochybný vliv. K tomu se přidávala lákadla v podobě půvabné krajiny. Dobře to dokládá jedna z vět z Kapesního průvodce z roku 1914, která najednou spojovala hned několik důvodů, proč trávit letní dovolenou právě v Bašce. „Až duše vaše bude zase zasypána šedivým prachem denní námahy, jeďte do Bašky – do slovanských lázní – a vlny českého moře, lechtané borou, spláchnou s (!) vás všecken rmut života“ [Mázel 1914: 18–20]. Tato věta je vystavena na všech pilířích propagace pobytu u Jadranského moře. Vše začíná únavou člověka,

⁶ Členy skautu byli například i pozdější významní lékaři Josef Charvát, zakladatel české endokrinologie, a Jiří Syllaba, zakladatel české diabetologie. Nepatřili však ke skautům socialistům a podle jejich vzpomínek je pravděpodobné, že se se skautem k žádnému pobytu k jihoslovanskému moři nevydali. Naopak J. Charvát, když si našetřil dostatek peněz, se s manželkou vypravil na čtyřtýdenní letní dovolenou do přímořského Grada na tehdejší italském území [Charvát 2005: 121–122; Syllaba 1992: 49–50].

jenž hledá chvíli klidu a odreagování z každodenního stresu a shonu. V roce 1914 se přirozeně ještě nepočítá s tím, že by k moři vyrazil představitel dělnické profese, který nedisponoval takovou měrou volného času. Zmínka o šedivém prachu tak zde zřejmě symbolizuje kancelář, nebo tomu podobnou pracovníci. A na to již navazuje představa slovanské vzájemnosti, která najednou získává nový rozměr. Nejenže si Slované rozumějí a mohou spolu spolupracovat v kulturní nebo politické rovině, ale z jejich vzájemných návštěv jako by pro Čecha vyplývala i další výhoda – české moře, které si hosté Jadranu najednou přisvojují. Lákání k Jadranu zde pracuje se zajímavou představou – vlastnit moře. Vlastnit moře jakoby zrcadlilo odvěkou touhu Čechů stát se velmocí. Být někým, být pánem stejně tak v české kotlině jako na dalekém mořském pobřeží, to jistě mohlo v očích tehdejších Čechů působit hřejivě a upokojujivě, a na to zřejmě i propagace sázela. V intencích citované věty právě dovolená v Bašce poskytovala jedinečnou možnost být u toho, když Češi dobývají svět! Navíc se přitom podívají do krásné opévané krajiny, která má dobrý vliv i na jejich zdraví a navrátí jim opět chuť do života, jak reklama v závěru rafinovaně dodávala.

Ani po čtrnácti letech se argumentace příliš nelišila, a to i přesto, že se zcela proměnily hranice států, struktura státních zřízení, hospodářské poměry i postavení jednotlivých národů v nových státech. Mohla se dokonce i trochu pozměnit struktura společenských vrstev, které na Jadranu nyní z Československa jezdily, jak o tom svědčí existence článku o Jadranu v časopise *Dělnický turista* [Štorch 1926: 111–112]. Přesto však první věty z Kapesního průvodce odkazovaly na hotel Baška stále se stejným zapálením pro slovanskou vzájemnost: „Jsou (mořské lázně, pozn. autorů) na bratrské půdě Jugoslávie a jsou to v pravém smyslu lázně české, neboť mají: českého lékaře⁷, českou kuchyni, český hotel „Baška“, českou společnost a domorodce, kteří hovoří již dobře česky a mají nás – české návštěvníky – srdečně rádi.“ Dokonce snad ještě více než dříve vnucovaly úvodní věty představu, že propagovaná Baška se stala jakousi „českou kolonií“, jak o tom svědčila následující slova: „Zde nejsme v cizině, zde jsme mezi svými, zde nalézáme daleko od vlasti kus českého domova, spojeného s výhodami a dary moře“ [Kapesní průvodce 1928: 17–18].

Podíváme-li se však na texty vztahující se k dalším českým hotelům, ukazuje se, že tento slovansko-vlastenecký tón se již zcela vytrácí. Průvodce uvádí pouze věcné informace o oblastech nebo o hotelech, byť především o těch českých. Zde samozřejmě nechybí informace o českých lékařích, české kuchyni a dalších službách, ale v porovnání s hotelem Baška již texty nevnucojí čtenáři představu, že je „mají domorodci rádi“, nebo že se nachází na „bratrské půdě“. Je samozřejmě otázka, kdo texty do průvodce psal. Za předpokladu, že informace o sobě dodávaly samy hotely, přičemž si samy plátily rozsah, který jim bude v průvodci věnován, se ukazuje, že hotel Baška, tehdy již pod vedením Anny Geistlichové, stále sázel na textové a rozsáhlou tradiční propagaci českých hotelů na Jadranu, jež se podobala ještě předválečné praxi, zatímco ostatní hotely již spíše volily věcnost a stručnost. Při bližším prostudování některých průvodců (z řady Kapesní průvodce...) je dokonce zřejmé, že hotel Baška zcela rezignoval na inovaci textů a v 2. polovině dvacátých let přikládal naprosto totožné texty každý rok [Kapesní průvodce 1926: 11–12; Kapesní

⁷ V případě hotelu Baška se jednalo o českou lékařku Zdeňku Čermákovou (1884–1968), jednu z prvních ženských lékařek u nás. Z. Čermáková působila jako lékařka v Bašce již od roku 1910 střídavě jako sezónní lázeňská lékařka a praktická lékařka. V hotelu Baška pracovala až do roku 1938, kdy byla jeho činnost přerušena. V roce 1924 získala jugoslávské občanství a zbytek života strávila v Jugoslávii [Chrudina 2004].

průvodce 1928: 17–18; Kapesní průvodce 1929: 19–20]. Rezignace na propagaci je však jen zdánlivá, protože na popud majitelů hotelu vznikl a v letech 1922 a 1923 fungoval speciální průvodce s názvem České mořské lázně Baška na Krku v království SHS, který nabízel dostatek informací sám o sobě a v první polovině 20. let vycházel zvláštní časopis Baška revue. To napovídá, že hotel Baška si budoval zvláštní pozici mezi českými hotely a v symbolické rovině si stále udržoval pozici českého hotelu na „bratrské slovanské“ půdě. S přibývajícimi návštěvami z Československa zřejmě ani nebylo nutné tuto rétoriku nijak zásadně měnit.

Celé vnímání jugoslávského pobřeží a „českého moře“ však bylo v dobovém kontextu ještě složitější. J. V. Daneš, český cestovatel, geograf, spoluzakladatel Slovinského alpinstického spolku a propagátor cestovního ruchu, publikoval v roce 1920 v deníku Venkov článek týkající se cestování do Dalmácie. V kratičkém textu podával zprávu o současném spojení se známými letovisky a s jejich stavem. Složitá poválečná situace a napjaté politické vztahy mezi Itálií a nově vzniklým Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců se pochopitelně podepsaly na zhoršené dostupnosti letovisek. J. V. Daneš uváděl, že cesta trvala o několik hodin déle než před válkou vzhledem k tomu, že na moři hrozilo nebezpečí srážky s minami, a proto lodě nejezdily přes noc. Nedávná italská okupace pobřeží navíc ještě nechávala na území nového státu znatelné stopy. Z hlediska naší studie o vnímání českých hotelů v jihoslovanském pobřeží jsou však zajímavé především Danešovy pokusy vychválit na nejvyšší míru činnost jistého konzula Heřmana. Ten v Jugoslávii údajně bojoval proti „cizímu mocnému kapitálu“. Heřman však tímto kapitálem nemyslel kapitál jugoslávský, pro Čechy z hlediska národního i státního cizí, ale kapitál německý. Samotný jugoslávský stát jakoby zde nehrál žádnou roli. Na jeho území sice podle Daneše probíhal německý boj proti „české rozpínavosti“, avšak sami místní obyvatelé se pouze přikláněli na tu či na onu stranu bez snahy budovat kapitál vlastní. Z českého hlediska se přirozeně jevilo pro Jihoslovany produktivnější, přínosnější a do budoucna progresivnější podporovat české podnikatelské snahy [*Daneš 1920: 1–2*]. Chorvaté Čechy samozřejmě rádi přijímali a i na jejich straně se objevovaly nejrůznější připomenutí, že představují bratrský národ „braća Česi“, a tvoří tak alternativu k německy hovořícím turistům [*Krejčí 2009: 272–289*]. Svědčí o tom i název jednoho z hotelů na Bašce, který vlastnil J. Matejčić a příznačně jej pojmenoval „Praha“, v Crikvenici se zase nacházel hotel „Morava“ a na ostrovu Rab penzionát „Praha“ a penzion „Komenský“ [*Letica 1924: 75, 89, 149*].⁸ Mnozí místní majitelé hotelů a penzionů sázeli na přilákání českých hostů, nabízeli jim českou kuchyň, české pivo a najímali české restauratery, jako například hotel Volarič na Bašce [*Letica 1924: 75, 89, 149*]. Obchod a zisk však nakonec znamenaly víc, a proto místní vycházeli vstříc i Němcům, kteří utráceli na dovoleně mnohem více než Češi. Češi byli považováni za velice šetrivý národ, jehož příslušníci sice přijedou ve velkém počtu, ale příliš mnoho si v samotné destinaci nenakoupí [*Krejčí 2009: 272–289*]. Česká společnost si byla této pověsti samozřejmě vědoma a otevřeně to přiznávala. Snažila se však tento jev spíše marginalizovat zdůvodněním, že se jedná jen o určité procento spořivých spoluobčanů, kteří tak vrhají negativní obraz na všechny české turisty [*Yvonna 1923: 576*]. Většina českých turistů však taková

⁸ Hotel „Morava“ provozoval Čech Albín Starešina, takže název Morava by nebyl nijak zářející. Jiný český podnikatel v Crikvenici, František Koudelka, byl ale například spolumajitelem hotelu Bellevue. Český název tak nebyl ani u českých hoteliérů samozřejmostí [*Československo-jihoslovanská revue 1931: 306*].

být neměla. Také proto se zřejmě Češi považovali za výrazné hráče jihoslovanského trhu. Projevem českého kapitálu měl být zesílený český turistický ruch, přírůstek a stabilizace nových, zcela českých hotelů, které by ovládly daný prostor. V letech 1919–1920 však ještě turistický zájem Čechů nedosahoval příliš vysokých počtů. Daneš si proto v závěrečném odstavci, patrně doufaje, že se situace se vznikem nových hotelů zlepší, povzdechl: „Škoda, že letos ještě nepracuje Dubrovnická lázeňská společnost ve Srebrnu a v Kuparech!“ [Daneš 1920: 1–2]. Ta zřejmě měla v jeho očích rozšířit vliv českého kapitálu a přitáhnout ještě více českých turistů o Jugoslávii.

Již výše jsme zmínili, že velký význam pro navštěvování jihoslovanského moře měly rovněž ceny, které odpovídaly nižšímu komfortu v hotelech. Modelový rozpočet na cestu na Bašku s 28denním pobytem v roce 1922 činil 2604 Kč, přičemž do této částky se započítávala cesta vlakem i nocleh s plnou penzí [Štemberk 2009: 253]. Měsíční pobyt v hotelu Baška tedy nebyl přístupný úplně každému, na druhou stranu však představoval levnější alternativu než pobyt na francouzské Riviéře, která lákala již vskutku mondénní společnost. Výše cen byla v českém prostředí vnímána ambivalentně. Na jedné straně propagátoři jihoslovanských lázní zdůrazňovali výhodné a levné ceny [Kapesní průvodce 1921]. Na druhé straně se objevovaly rovněž názory, že taková dovolená je příliš drahá a mohou si ji dovolit jen bohatší lidé. V tomto smyslu se nesla i píseň Mořské lázně z roku 1925. Její autor, Karel Hašler, v ní reflektoval popularitu dovolených u moře, která však pro mnohé stále byla hodně drahá. V první sloce proto mimo jiné zpíval: „A kdo nemá na to prachy, pláče po straně / že si musí doma solit vodu ve vaně.“ V podobném tónu pokračovala celá píseň, která zdůrazňovala popularitu, ba přímo společenskou nutnost jezdit k moři, což však naráželo na rodinné rozpočty. Třetí sloku proto zakončoval veršem: „A ten, kdo se opaluje někde v Táboře / říká, když se vrátí domů, že byl u moře“ [Hašler 1925].

V tehdejší periodickém tisku se objevila i zmínka, že v roce 1922 se vlivem klesající německé měny řada Čechů odhodlala navštívit severoněmecké lázně u Baltského a Severního moře. V následujícím roce se však již vraceli opět do teplejších krajů na Jadranském pobřeží [Yvonna 1923: 576]. Z této informace bohužel nelze vyčíst, jak veliké části českých turistů se tato reakce na rostoucí inflaci v Německu týkala. Nejednalo se však o žádnou výjimku. Podobným způsobem Češi využívali poklesu kurzů měn také v jiných státech. V průběhu dvacátých let tak zaznamenala zvýšený zájem českých turistů i Vídeň (inflace na začátku dvacátých let) nebo Francie (1926 při poklesu francouzského franku) [Štemberk 2009: 243–244]. Zajímavější jsou však zdůvodnění, proč čeští turisté další rok opět směřovali k jihoslovanskému moři. V případě severního Německa první důvod v očích autorky představovalo chladné severoněmecké počasí, které Čechy od opakované návštěvy odradilo, byť se i v následujícím roce poměr marky ke koruně udržoval na příznivé úrovni. Od dalších pobytů údajně Čechy zrazovala severoněmecká strava, která jim prý také moc neseseděla. V tomto momentě již autorka plynule přešla do propagace jihoslovanských mořských lázní, kde Čechům chutná. Jednalo se však jen o zdánlivou podporu čistě jihoslovanského cestovního ruchu, protože nezdůrazňovala kvalitu jihoslovanské kuchyně, jak by se dalo v opozici vůči zmiňované severoněmecké čekat. Naopak hlavní předností jihoslovanských lázní byl právě fakt, že se zde vyskytovalo velké množství českých hotelů s českou kuchyní, českými kuchaři a s českým jídlem. Jestliže druhý argument zdůrazňoval český charakter jihoslovanské oblasti, třetí pak opět poukazoval na již zmiňovanou slovanskou vzájemnost termínem „bratrské chování“, s nímž se Češi v Jugoslávii určitě setkají, zatímco

v Německu se k nim Němci údajně chovali „nebratrsky“ [Yvonna 1923: 576]. V kontextu těchto tří argumentů, jež všechny více či méně těžily z antipatií k Němcům (včetně počasí, které jakoby souviselo s „německou chladnou povahou“), se otázka financí poněkud ztrácela. Faktem však zůstává, že rodinná finanční situace hrála jeden z rozhodujících faktorů při rozhodování lidí, jak budou trávit letní dovolenou.

Za zmínku stojí, že téhož roku (1923) založil český obchodník Šťastný v Lübecké zátocce na východním břehu Holštýnska v obci Kellenhusen české mořské lázně, kde nabízel českou kuchyň, a snažil se tak vytvořit jakousi českou kolonii na Baltu. Jeho projekt velice pravděpodobně souvisel právě s poklesem německé marky a s přílivem českých turistů v předchozím roce. Nepodložené údaje pak hovořily o více než slušné letní návštěvě okolo 700 hostů a v rámci určité propagace nesmělo chybět ani konstatování: „Zatímco mnozí čeští krajané na jihu na letošní pobyt velmi si stěžovali, byli čeští hosté na Baltu velmi spokojeni“ [Večerní České slovo 1923: 4]. Narážíme tak zde na dva protichůdné soudy o letní dovolené za hranicemi roku 1923, které nelze jednoznačně rozhodnout, protože subjektivní zkušenosti jednotlivců se mohly značně lišit. Český turista se toho roku setkal na Jadranu s nejednou obtíží, zvýšený zájem o jihoslovanské destinace způsobil problémy s ubytováním, které se v některých dříve méně navštěvovaných oblastech stalo poměrně ožehavou otázkou [Sedláček 1923: 6–9]. Navíc námořnická stávka v Kotoru na začátku července zkomplikovala dopravu do cílových letovisek. Někteří turisté zde uvízli až několik dní, museli zcela nečekaně vyložit určitou část svých ušetřených peněz a ztratili několik dní ze své dovolené [České slovo 1923: 2]. I přes tyto potíže se však domníváme, že jihoslovanské moře neztratilo u českého turistů dobrý zvuk a rok 1923 se stal v tomto smyslu jakýmsi mezníkem, a to právě proto, že přes některé nesnáze se početné návštěvy opakovaly i v následujících letech a ve veřejném mínění jazykově české společnosti převažovala popularita jihoslovanských lázní.⁹

Pobyt u moře v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců se vyznačoval levnějšími cenami, nabídka služeb a zařízení hotelů však zároveň, alespoň podle některých svědectví, nevynikaly zvláštním komfortem. Zvláště v prvních letech po 1. světové válce ještě kvalita služeb nedosahovala požadované úrovně a situaci zhoršovalo i nedostatečné zásobování. Ceny, chápané v kontextu nedostatečných služeb jako vysoké, se však se zlepšováním komfortu reálně snižovaly a v souvislosti s československou deflací v letech 1922–1923 jejich reálná hodnota poklesla na takovou míru, že se k roku 1923 odhadovala návštěva Jadranského pobřeží až na 50 000 hostů z Československa [Štemberk 2009: 256]. Přesto se ještě v srpnu 1923 píše: „Lázně jugoslávské jsou skromné, nevynikají komfortem, ale bývaly zato levné. Nyní tato dobrá vlastnost odpadla“ [Yvonna 1923: 576]. Toto tvrzení jen dokládá, že subjektivní vnímání drahoty a cen nemusí zdaleka odpovídat faktickým číslům a reálným reakcím obyvatelstva, které se roku 1923 evidentně rozhodlo navštívit Jadranské pobřeží ve velkém počtu. Tak velká četnost československých turistů jen opravňovala české představy o vlastním významu pro jihoslovanský cestovní ruch. Tehdejší zvýšený zájem o pobyt u moře dokumentovala i fotografie československých turistů, kteří se koupali v moři ještě

⁹ Na propagaci jihoslovanské riviéry ostatně měli zájem i sami Jihoslované. V roce 1923 například jihoslovanskí studenti v Praze vytvořili Balneologický odbor Jadranské stráže, který se soustředil na propagaci a zpopularizování jihoslovanského pobřeží i z hlediska prospěšnosti pro zdraví člověka. Patřil mezi ně například i student medicíny v Československu a pozdější balneolog a hoteliér na Korčule MUDr. Ljubomir Ljetica, který se na propagaci léčebných účinků mořských lázní výrazně podílel i v následujících letech [Letica 1990: 275–276].

3. listopadu téhož roku [Světazor 1924: 252]. Letní sezóna byla přitom na začátku dvacátých let inzerována, alespoň v případě Bašky, jen pro období od 15. května do 15. září [Kapesní průvodce 1921: 149–150], později od 1. května do 30. září [Kapesní průvodce 1926: 11–12]. Zmiňování otužilí turisté, byť není zcela jasné, kde se přesně koupali, tak zřejmě využívali ještě výhodnějších mimosezónních cen.

Na velký zájem o pobyt v Jugoslávii v roce 1923 s předstihem reagovala také Československo-jihoslovanská liga, která celé květnové číslo svého stejnojmenného časopisu věnovala informacím o cestování a pobytech v Jugoslávii. Monotematické číslo svým zaměřením celkem jasně reflektovalo zvýšený zájem o zájezdy do Jugoslávie, byť to nikde výslovně nezdůrazňuje, a zároveň nepochybně mělo ambici řady zájemců ještě rozšířit. Není naším předmětem zkoumat, zda tento časopis měl skutečně tak reálný vliv, ale jeho zaměření a jeho duch jednoznačně vypovídá o značné poptávce po pobytu u Jadranského moře. Je přitom samozřejmě otázka, co vedlo československé občany právě v roce 1923 k tak obrovskému zájmu o pobyt u moře v Jugoslávii. Nepochybně v tomto ohledu sehrála značnou roli československá deflace, tedy finanční stránka věci. Domníváme se, že zlepšující se komfort jihoslovanských lázeňských a rekreačních zařízení v tomto ohledu nehrál tak výraznou roli, zvláště když od raných dvacátých let byla mezi „lepšími lidmi“ v kurzu především francouzská Riviéra, která nabízela mnohem kvalitnější služby a počínaje rokem 1923 se stávala na základě některých vzpomínek zřejmě ještě populárnější [Zhor 1943: 36–38]. Spíše soudíme, že nižší jihoslovanské ceny (jak pobyt, tak cesta a kurz měny) přivábily v porovnání s „francouzskou klientelou“ i méně movité rodiny, jichž bylo nesrovnatelně více, a proto poptávka po Jugoslávii tak značně vzrostla. Lidé chtěli v první řadě vidět moře a teprve potom je zajímal komfort [Sestra z Plzně 1929: 14]. S tím ostatně počítal i jugoslávský ministr průmyslu a obchodu Hinko Krizman, jenž ve své řeči v dubnu 1924 mimo jiné upozorňoval: „Naše veřejnost by měla vědět, že nyní i za delší čas budou většinou návštěvníků na Jadranu tvořit Čechoslováci. Cizincům z velkého světa ještě dlouho nebudeme moci dát to, co potřebují a chtějí.“¹⁰

Neopominutelnou roli také hrálo zdůrazňování, že v Jugoslávii se bude Čech cítit jako doma, což zřejmě lidi, kteří jeli do neznáma, muselo oslovit. České hotely v jihoslovanském prostředí však nebyly ojedinělým projektem českých podnikatelů v cestovním ruchu v zahraničí. Již jsme upozornili na hotel v německém Kellenhusen zvaný Deutsches Haus a na známý hotel Lacroma v Gradu, který provozoval český podnikatel J. Horák [Štemberk 2009: 252]. Ačkoliv se hotel nacházel v Itálii, i jeho propagace vesměs těžila z přítomnosti početného slovanského obyvatelstva ve městě, které mělo Čechům zajistit snadnější dorozumění i domáctější atmosféru. Hlavně ale nechyběl český lékař a česká kuchyně. Stejně tak ovšem existoval i český hotel Nizza v Madridu, řízený českým podnikatelem E. Školníkem. Tento český restaurátor navíc vlastnil český restaurant i ve francouzské Nice, v obou přitom sliboval českou kuchyni a českou obsluhu [Lidové noviny 1926: 14]. Českou kuchyň nabízel i hotel na Tavistock Square v Londýně provozovaný českým hoteliérem Vincencem Desenským, který ve velké míře těžil právě z návštěv Čechoslováků ve Velké Británii [Hejda 2010: 94–95]. České hotely v Jugoslávii tak musely čelit nejen lokální konkurenci,

¹⁰ „Naša javnost treba da zna, da sada i još za dugo vremena većina posjetnika naše Adrije mogu biti samo braća Čechoslovaci. Strancima iz velikog svijeta mi još dugo vremena nemožemo dati ono, što oni trebaju i žele“ [Letica 1990: 274–275].

ale rovněž konkurenci v podobě českých hotelů v jiných částech Evropy. Sluší se připomenout, že ve sledované době nad ubytováním v hotelech u Jadranského moře jasně převažovalo ubytování v soukromých vilách, mnohé vily však rovněž náležely českým majitelům [Vukonić 2005: 105].

Zdůrazňování, že na turisty v prostředí pro ně dosud neznámém čeká český hotel s českou obsluhou a českou stravou, celkem pochopitelně působilo na české hosty mnohem více než připomínání slovanské vzájemnosti, jež se již značně vyčerpala. Svědčí o tom i vývoj v městečku Baška na ostrově Krk, které v prvních letech hostilo převážně Čechy (slovo „Čech“ se zde dokonce stalo synonymem k hostu) a sázelo na slovanskou vzájemnost. Od poloviny dvacátých let se však hotely již začaly specializovat na různou klientelu, český hotel Baška A. Geistlichové dál hostil především Čechy, zatímco hotel Velebit Ante Grandiče domácí Srby, Chorvaty a Slovinci a Ivan Volarič se přeorientoval na hosty z Rakouska [Chrudina 2003: 35]. Přestože v roce 1930 nebyl český živel v Bašce už nepoččetnější (tehdy jí navštívilo 1450 hostů z ČSR a 1510 hostů z Rakouska), stále se jednalo o jednu z nejpobularnějších destinací mezi Čechy [Ivanišević 1934: 27].

Slovanská vzájemnost se již tak silně nezdůrazňovala a české hotely se zaměřovaly hlavně na propagaci na čistě české bázi. Některé české hotely navíc postupem času nabízely vedle českých jídel také české pivo (plzeňské, budějovické) a ženy si mohly zakoupit módní časopis EVA. Pro potřeby českých návštěvníků se vyhotovovaly některé vyhlášky též v češtině a na ostrově Lopud dokonce sloužili místní faráři české mše [Formánková 2007: 24–27]. V praxi se zřejmě většina československého obyvatelstva na Jadranu shluchovala v „českých koloniích“ a o místní obyvatelstvo se nijak zvlášť nezajímala. Z tohoto hlediska nehrálo žádnou roli, zda se turisté nacházejí v Jugoslávii, v Itálii nebo ve Francii, ačkoli v případě nějakého problému byla z jazykového hlediska logicky lepší dohoda s Jihoslovánem než s Francouzem, pokud člověk nijak zvlášť neovládal příslušný cizí jazyk. V očích některých propagátorů prohlubování československo-jihoslovanských vztahů se jistě nejednalo o optimální proces, a bili proto na poplach proti takovému chování: „Znepokojuje mne, že by se mohlo stát, že by Češi jezdili k Jaderskému moři a do Jugoslávie vůbec jen na zotavenou, nehledali styků s domácím obyvatelstvem, vytvářeli svoje soběstačné kolonie a uzavřené společnosti a zkrátka byli např. na Dalmatském pobřeží takovými cizinci, jakými jsou tam všichni návštěvníci jiných neslovanských národů“ [Bgr 1923: 36–37].

Vzdor snahám o zintenzívnění československo-jihoslovanských osobních vztahů a o znovuzkříšení ideje slovanského sbratření se však nadšení ze slovanské vzájemnosti rozplývalo v čistě praktické snaze československých turistů dopřát si příjemnou dovolenou a v jihoslovanském úsilí si na cestovním ruchu dobře vydělat. V rétorické a propagační rovině však zájem na slovanské vzájemnosti zdaleka nezmizel, jak jsme ukázali již výše a nevytrácel se ani ve třicátých letech. Naopak na počátku hospodářské krize se téma slovanské vzájemnosti v propagaci opět posílilo. Jugoslávii totiž značně ubylo návštěvníků, již sezóny 1927, 1928, 1929 a 1930 znamenaly kvůli poklesu návštěvnosti z Rakouska pro jugoslávský cestovní ruch ztrátu a následná hospodářská krize tento problém ještě umocnila. V reakci na tento jev Československo-jihoslovanská liga vydala prohlášení s názvem *Jedete-li k moři, tedy do Jugoslavie*, v němž se návštěva jihoslovanského Jadranu prezentovala jako „závazek slovanské solidarity“ [Jedete-li k moři..., Československo-jihoslovanská revue 1931–1932: 357]. V porovnání s významem „českých kolonií“, „českých hotelů“

a koneckonců i „českého moře“ pro navštěvování Jugoslávie představoval apel na slovanskost však jen jakousi třesničku na dortu.

Zdá se, že klíčovými léty cestování Čechoslováků k jihoslovanskému moři byly rok 1921, kdy se nově nebo znovu otevřely české jihoslovanské hotely a pak následně rok 1923, kdy se obrovským způsobem zvýšil počet československých hostů na Jadranu. Ústup ze slávy symbolické hodnoty slovanské vzájemnosti bylo možno sledovat jak na postupném přeorientování se místních hoteliérů i na ostatní cizince, tak například na zániku časopisu *Slovanský turista* na začátku třicátých let. Ani ve třicátých letech však nepoklesl zájem československých turistů o návštěvu Jugoslávie, kde i nadále patřili k nejčastějším hostům a představovali pro místní podnikatele nejstabilnější část turistů ze zahraničí [*Urlič 2008: 212*], což mimo jiné souviselo i s clearingovým platebním stykem mezi Československem a Jugoslávií.

Závěr

Ve svém textu jsme sledovali vnímání cestování Čechů do Jugoslávie v meziválečném období s důrazem na dvacátá léta 20. století. V té době Češi navazovali na své dřívější cesty k moři, jež začali praktikovat ještě v době monarchie již před rokem 1914. Válečný konflikt nejenže přerušil pravidelné pobyty českých turistů na Jadranu, ale zcela ovlivnil i strukturu obou společností. Zatímco české země se staly ekonomickým základem nového středoevropského státu s ambicemi významného politického středoevropského partnera západních mocností, jadranské pobřeží se naopak začlenilo do nábožensky, ekonomicky i nacionálně nesourodého státu, jehož politická stabilita byla jen dočasná. Přesto můžeme konstatovat, že propagace cestování k moři do jihoslovanského prostředí a jeho vnímání si udržela v české společnosti všechny tři základní předválečné pilíře – důraz na české služby, představa o významu slovanské vzájemnosti a především dostupné ceny, byť význam těchto jednotlivých pilířů se různě posouval. To do jisté míry odrážel fakt, že zájem o návštěvu (a to i opakovanou) jihoslovanského moře v českém prostředí ještě ve dvacátých letech vzrostl. Domníváme se, že v nejvyšší míře se na tom podílela výhodná cena zájezdů jdoucí ruku v ruce s nabídkou českých služeb, které zajišťovaly určitou úroveň, na niž byli návštěvníci zvyklí, ale také pocit bezpečí a domova. Idea slovanské vzájemnosti naopak ztratila svůj význam a v četných proklamacích zůstávala pouze jako tradiční ideál, který se již dávno vzdálil od skutečného vlivu na rozhodování turistů.

Literatura

- Agačić, Damir [2000]. *Hrvatsko-česki odnosi na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*. Zagreb.
- Archiv České národní banky, fond Národní banka československá, sign. NBČ/1721-1 – Národohospodářské zprávy všeobecné, Jugoslávie 1919–1929. Zpráva z 8. 10. 1921 – Situace na zdejším peněžním trhu.
- Archiv České národní banky, fond Národní banka československá, sign. NBČ/1721-1 – Národohospodářské zprávy všeobecné, Jugoslávie 1919–1929. Korespondence 4. 4. 1922, Ministerstvo zahraničních věcí ČSR Bankovnímu úřadu Ministerstva financí ČSR.
- Archiv České národní banky, fond Národní banka československá, sign. NBČ/1721-1 – Národohospodářské zprávy všeobecné, Jugoslávie 1919–1929. Korespondence 16. 1. 1924, Ministerstvo financí ČSR Bankovnímu úřadu Ministerstva financí ČSR ve věci vývozu efektivních valut SHS.

- Archiv České národní banky, fond Národní banka československá, sign. NBČ/1721-1 – Národohospodářské zprávy všeobecné, Jugoslávie 1919–1929. Obchodní oddělení vyslanectví RČv v Bělehradě, řádná obchodní zpráva za měsíc květen, 25. 5. 1925.
- Archiv České národní banky, fond Národní banka československá, sign. NBČ/1721-1 – Národohospodářské zprávy všeobecné, Jugoslávie 1919–1929. Korespondence 31. 1. 1923, Československo-jihoslovenské sdružení v Praze Bankovnímu úřadu Ministerstva financí ČSR.
- Bergmanová, Lenka [2010]. *Počátky českého turistického zájmu o jihoslovenské země, zejména o pobřeží Jaderského moře*. Diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity.
- Beringer, Antonín [1926]. Turistika do Jugoslávie. *Československo-jihoslovenská liga* 6 (9–10): 65–68.
- Bgr[1923]. Na cestu. *Československo-jihoslovenská liga* 3 (4–5): 6–37.
- Cagaš-Dřevohostický, Josef [1926]. *Z cesty na Jadran*. Praha: Vlastním nákladem.
- České mořské lázně na Baltu [1923]. *Večerní České slovo* 5 (163): 4 (24. 8. 1923).
- Českoslovenští hosté na horním Jadranu roku 1926. *Československo-jihoslovenská liga* 7 (1–2) (15. 4. 1927).
- Daneš, J. V. [1920]. Z Dalmácie. *Venkov* 15 (168): 1–2 (18. 7. 1920).
- Do přírody! [1922]. Příloha Českého slova pro turistiku, skauting a poznávání přírody. *České slovo* (4. 7. 1922).
- Fantov, Ivo [1929]. Jihoslovenská riviéra. *Československo-jihoslovenská liga* 9 (4–6): 36.
- Formánková, Pavlína [2007]. Jak Emil Geistlich naučil Čechy jezdit na Jadran. Zakladatel „českých mořských lázní“ v Chorvatské Bašce. *Dějiny a současnost* 29 (7): 24–27.
- Hansa, Karel [1930]. *Léto pod jihoslovenským nebem*. Praha: Vlastním nákladem.
- Hašler, Karel [1925]. *Mořské lázně. Valčík z revue Všechny krásy světa*. Praha: Nakladatelství Hašlerových písniček.
- Hejda, Jiří [2010]. *Žil jsem zbytečně*. Praha: Machart.
- Charvát, Josef [2005]. *Můj labyrint světa. Vzpomínky, zápisky z deníků*. Praha: Galén.
- Chudina, Ladislav [2003]. *Historie chorvatsko-českých mořských lázní Baška na ostrově Krku*. Praha: Sdělovací technika.
- Ivanišević, Frano [1934]. *O narodnom gospodarstvu na Jugoslavenskom Primorju*. Split.
- JAS [1922]. Na cestách mezi Jihoslovany. *České slovo* 14 (147): 1 (23. 8. 1922).
- Jedete-li k moři, tedy do Jugoslávie. *Československo-jihoslovenská revue* 2 (7–8): 357.
- Kapesní průvodce po letních sídlech, lázeňských místech a mořských lázních* [1921]. roč. 13, Praha.
- Kapesní průvodce po letních sídlech, lázeňských místech a mořských lázních* [1926]. roč. 19, Praha.
- Kapesní průvodce po letních sídlech, lázeňských místech a mořských lázních* [1928]. roč. 21, Praha.
- Kapesní průvodce po letních sídlech, lázeňských místech a mořských lázních* [1929]. roč. 22, Praha.
- Kavrečić, Petra – Klabjan, Borut [2010]. „Na nejlepší moře na světě, na Jadran“. Procesi turističnega razvoja severnega Jadrana pred prvo svetovno vojno in po njej: primer Češke in Českoslovaška. *Acta Histriae* 18 (1–2): 175–206.
- Kavrečić, Petra [2009]. Biseri avstrijske riviere: Opatija, Gradež, Portorož. Začetki modernega turizma na severnem Jadranu. *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 57: 113–128.
- Klabjan, Borut [2007]. Českoslovaška na Jadranu. Čehi in Slovaki ter njihove povezave s Trstom in Primorsko od začetka 20. stoletja do drge svetovne vojne. *Annales*. Koper.
- Klíma, Vlastimil [1931]. Dubrovnická riviéra. *Československo-jihoslovenská revue* 1 (7): 302–305.
- Kostlán, Antonín (ed.) [2002]. *Odložilík, Otakar. Deníky z let 1924–1948*. Díl I., 1924–1939. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, společné pracoviště Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a Univerzity Karlovy v Praze.
- Krejčí, Marek [2009]. Pod žhavým sluncem Adrie. Češi v mořských jihoslovenských lázních. In. Blümlová, Dagmar – Kubát, Petr a kol. *Čas zdravého ducha v zdravém těle. Kapitoly z kulturních dějin přelomu 19. a 20. století*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích. Společnost pro kulturní dějiny, s. 272–289.
- Letica, Ijubomir (ed.). *Jihoslovenská riviéra. Lázeňská klimatická místa na jihoslovenském Jadranu*. Praha: Balneologický odbor Jadranské stráže.
- Letica, Zvonko (ed.). [1990]. *Sječanja jedne generacije. Grad Korčula 1900–1946*. Korčula. *Lidové noviny*, 11. 7. 1926, roč. XXXIV., č. 344, s. 14.

- Mázel, F. [1914]. *Kapesní průvodce po letních sídlech, lázeňských místech a mořských lázních. Praktická příručka zdravých i nemocných*. Ročník XI. Praha.
- Námořní stávka na Jadranu [1923]. *České slovo* 15 (160): 2 (20. 7. 1923).
- Pravidla o úpravě platových a některých služebních poměrů zaměstnanců hlavního města Prahy a služebních platových poměrech zaměstnanců v pomocné kancelářské službě hlavního města Prahy. Stanovená usnesením ústředního zastupitelstva hlavního města Prahy dne 6. září 1926 respektive 6. prosince 1926 a schválená vnesením Zemského správního výboru v Praze ze dne 10. prosince 1926 číslo 154. 122/II. [1927] Praha: Město Praha.
- Reif, Gustav [1928]. *Mzdová hladina v hlavním městě Praze za léta 1919–1926 ve srovnání s rokem 1914*. Praha: Státní úřad statistický.
- Rychlík, Jan [2007]. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu*. Praha: Ústav pro soudobou dějiny AV ČR.
- Sedláček, Josef (ed.) [1923]. *Jadran. Turistická příručka pro lázeňské hosty a turisty cestující k moři Jaderskému*. Praha.
- Sestra z Plzně [1929]. Chci vidět moře. *Jas. Rodinný obrázkový týdeník* III (17): 14 (25. 4. 1929).
- Simon, Josef [1931]. *Dvojitá cesta na Jadran a slovanský jih. Cestovní zápisky z let 1928–1929*. Prostějov.
- Sládek, Zdeněk [2000]. *Malá dohoda 1919–1938. Její hospodářské, politické a vojenské komponenty*. Praha: Karolinum.
- Strakatý, J. K. [1931]. Viktor Dyk. *Československo-jihoslovanská revue* 1 (10): 461.
- Svojsík, Antonín Benjamin [1931]. Skauting. In. *Československá vlastivěda*. Svazek 10, Osvěta. Praha: Sfinx.
- Syllaba, Jiří [1992]. *Vzpomínky a úvahy lékaře*. Praha: Avicenum.
- Šale, Majka [2004]. *100 godina turizma u Baški. Baška*. Turistička zajednica općine.
- Štemberk, Jan – Jakubec, Ivan [2009]. Češi a Čechoslováci a slovanský jih. Trendy v cestovním ruchu a lázeňství v první polovině 20. století. In. Blümllová, Dagmar – Kubát, Petr a kol. *Čas zdravého ducha v zdravém těle. Kapitoly z kulturních dějin přelomu 19. a 20. století*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích. Společnost pro kulturní dějiny, s. 251–271.
- Štemberk, Jan [2012]. Za vysokými horami a slunnými plážemi. Slovinsko jako destinace českých turistů v první polovině 20. století. In. Štemberk, Jan a kolektiv. *Kapitoly z dějin cestovního ruchu*. Praha: Vysoká škola obchodní, s. 83–114.
- Štemberk, Jan [2009]. *Fenomén cestovního ruchu. Možnosti a limity cestovního ruchu v meziválečném Československu*. Praha: Vysoká škola obchodní v Praze.
- Štorch, Eduard [1924]. Táboření na jihoslovanské riviéře. In. Letica, Ljubomir (ed.). *Jihoslovanská riviéra. Lázeňská klimatická místa na jihoslovanském Jadranu*. Praha: Balneologický odbor Jadranské stráže.
- Štorch, Eduard [1926]. K Jaderskému moři. *Dělnický turista* 6: 111–112.
- Šubić, Nikola [2008]. *Dubrovački turizam od 1857. godine do 2005. godine*. Dubrovnik: Vlastním nákladem.
- Turistický a lázeňský ruch na střední Dalmácii [1931–1932]. *Československo-jihoslovanská revue* 2 (7–8): 357–358.
- Urlič, Velimir [2008]. *Počeci turizma u Makarskoj i Primorju do 1940. godine*. Makarska: Gradski muzej Makarska.
- Vondráček, Vladimír [1973]. *Lékař vzpomíná (1895–1920)*. Praha: Avicenum.
- Vukonić, Boris [2005]. *Povijest hrvatskog turizma*. Zagreb: Prometej.
- Yvonna (= Olga Fasterová) [1923]. V mořských lázních. *Světovzor* 23 (23): 576 (2. 8. 1923).
- Zhor, Jiří [1943]. *Lichnický notýsek*. Praha.

Mgr. Jiří Šoukal vystudoval v letech 2007–2013 obor historie na FF UK v Praze, v současnosti působí jako doktorand Ústavu hospodářských a sociálních dějin na FF UK v Praze. Odborně se věnuje především problematice volného času ve 20. století a rovněž dějinám vědy a dějinám Akademie múzických umění (AMU).

Mgr. Silvie Vančurová vystudovala v letech 2007–2012 obor historie na FF UK v Praze, v současnosti působí jako doktorandka Ústavu českých dějin na téže fakultě. Zároveň studuje chorvatštinu na Katedře jihovýchodoevropských studií na FF UK v Praze. Odborně se věnuje zejména českému a chorvatskému středověku a okrajově česko-chorvatským vztahům.